

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	212
Land:	Bosnien-Hercegovina
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskliga Rättigheter i Bosnien og Hercegovina 2007"
Udgivet:	27. marts 2008
Optaget på baggrundsmaterialet:	15. april 2008



Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Bosnien och Hercegovina 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Bosnien och Hercegovina (BiH) har förbättrats mycket på de tolv år som gått sedan undertecknandet av det fredsavtal, Daytonavtalet, som avslutade kriget 1992-1995. Generellt sett finns fortsatt brister i respekten för de mänskliga rättigheterna orsakade bland annat av otillräckliga resurser, svaga institutioner, otydliga ansvarsförhållanden som ett resultat av en komplicerad konstitution och i vissa fall en avsaknad av politisk vilja. Den svåra ekonomiska situationen i landet försvårar genomförandet av nödvändiga reformer inom flera områden såsom minoriteters mänskliga rättigheter, i synnerhet för romer, och upprätthållandet av tillfredställande sociala skyddsnät.

Även om BiH har tillträtt de centrala konventionerna för mänskliga rättigheter och har ett starkt formellt rättsligt skydd för minoriteter och utsatta grupper är situationen inte sällan annorlunda i praktiken. Inom flera områden finns handlingsplaner som i teorin ger ett fullgott skydd, men där genomförandet är långsamt eller obefintligt.

En allvarlig svaghet beträffande mänskliga rättigheter i BiH är den bristande respekten för de ekonomiska och sociala rättigheterna. Statlig och kommunal socialtjänst förmår av olika skäl inte att stödja utsatta människor. Arbetslösa, gamla och sjuka kan därför hamna i en situation där de helt saknar inkomster.

Personer som tillhör minoritetsgrupper är särskilt utsatta för kränkningar av ekonomiska och sociala rättigheter. Endast ett par procent av den romiska befolkningen på omkring 80 000-100 000 personer har arbete, och deras boendeförhållanden är ofta undermåliga. De folkgrupper som är i minoritet i

de respektive delarna av landet blir diskriminerade på arbetsmarknaden, och har därför svårt att få fasta tjänster.

Inom utbildningsväsendet finns alltså etnisk segregation och diskriminering som bryter mot de mänskliga rättigheterna. Särskilt i områden i sydvästra BiH, kring staden Mostar, har utvecklingen gått mot ökad segregering baserad på etnicitet enligt parollen "två skolor under ett tak". Samma skola används, men eleverna använder separata ingångar och skolklasserna är uppdelade efter folkgrupp.

Respekten för förenings-, mötes- och församlingsfrihet är god i BiH. Ett stort antal sociala, kulturella och politiska organisationer arbetar självständigt utan direkta yttre påtryckningar från regeringsnivå.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

BiH har tillträtt de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) samt dess två fakultativa protokoll om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR).
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD).
- Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.
- Konventionen mot tortyr (CAT) .Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har endast undertecknats
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) samt dess två tillhörande protokoll om barn i väpnade konflikter och handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.
- Flyktingkonventionen samt det tillhörande protokollet från 1967.

År 2002 ratificerade BiH Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court* (ICC).

Under 2007 undertecknade BiH konventionen mot påtvingade försvinnanden.

BiH har inte ratificerat eller undertecknat konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder. Detta förklaras enligt ministeriet för mänskliga

rättigheter med den krångliga administrativa strukturen där ratifikation först måste godkännas av entiteternas parlament. Enligt Europeiska kommissionens översynsrapport år 2007 behöver BiH:s tillämpning av de ratificerade konventionerna förbättras.

BiH uppfyller inte de ratificerade konventionernas rapporteringskrav tillräckligt.

Efter inträdet i Europarådet 2002 har Bosnien och Hercegovina bland annat tillträtt följande Europarådskonventioner:

- Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt fyra av denna konventions tilläggsprotokoll.
- Europeiska stadgan för lokalt självstyre.
- Europeiska konventionen mot tortyr.
- Konventionen om utlämning, rättslig hjälp i brottsmål och överförande av straffverkställighet samt två av denna konventions tilläggsprotokoll.
- Konventionen om skydd av individer med avseende på automatisk behandling av personuppgifter och konventionen för cyberbrott, samt respektive konventions tilläggsprotokoll.
- Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter.

BiH har undertecknat, men inte ratificerat, den europeiska stadgan för landsdels- eller minoritetsspråk samt Europarådets konvention mot människohandel, vilka båda utgör viktiga steg för att uppfylla de åtaganden som BiH ålade sig vid inträdet i Europarådet.

Under 2005 besöktes BiH av en specialrapportör om människohandel. Under 2006 gjordes ytterligare ett besök rörande situationen för offer för människohandel. Rapporten som följde på besöket resulterade i misstankar om brott mot mänskliga rättigheter när det gäller offer i så kallade *shelters* där rapportören fann att människor behandlades mer som fångar än som offer i behov av hjälp.

I juni 2007 svarade BiH på de påpekanden och rekommendationer som kommittén mot tortyr presenterat i en tidigare rapport. I dokumentet anger en rad bosniska institutioner hur man avser förbättra arbetet med att genomföra konventionen mot tortyr. För närvarande arbetar ministeriet för mänskliga rättigheter med rapporter om uppfyllandet av konventionen om barnets rättigheter samt dess två tillhörande protokoll om barn i väpnade konflikter och handel med barn. Rapporterna förväntas färdigställas våren 2008.

I juni 2007 genomförde Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, Thomas Hammarberg, ett officiellt landbesök i BiH. Hammarberg träffade

bland andra regeringen, parlamentariker, presidentskapet och intresseorganisationer till underlag för en rapport om respekten för de mänskliga rättigheterna i BiH samt en utvärdering hur väl landet uppfyller de åtaganden som gjorts i samband med medlemskapet i Europarådet.

MEDBORGLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det föreligger inga uppgifter om politiskt sanktionerade mord eller summariska rättegångar i BiH. Frågan om personer som försvunnit under kriget är alltså aktuell. En bosnisk enskild organisation, *Research and Documentation Center (RDC)*, arbetar med att räkna antalet offer för kriget 1992-95. Hittills har man kunnat fastställa drygt 97 000 dödade eller fortfarande saknade.

Tortyr och vanvård är förbjudet i konstitutionen. Utredningar av tjänstefel utförda av poliser och nivån av ansvarsutkrävande har förbättrats, även om det finns utrymme för ytterligare förbättringar.. *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)* har under 2007 följt upp anmälningar om tortyr och vanvård i bosniska fängelser och anstalter. I deras rapport presenteras många oroväckande uppgifter om behandlingen av fångar. Rapporten kritiserar att myndigheterna inte åtgärdat fler brister i fängelser och på anstalter sedan delegationens föregående besök. Problem relaterade till överbeläggningar är vanligt förekommande. Kvinnliga interner har inte alltid tillgång till separata celler och personer dömda för ringa brott placeras ofta tillsammans med grova brottslingar.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet tillämpas inte i Bosnien och Hercegovina. I Federationen Bosnien och Hercegovina (FBiH), ströks referenser till dödsstraffet 1998 ur konstitutionen för denna entitet. Under 2007 påbörjades arbetet med att ändra konstitutionen i den andra entiteten, Republika Srpska (RS), så att dödsstraffet formellt avskaffas även där. Arbetet pågår fortfarande, men dödsstraffet är ur bruk (obsolet) sedan 2003 då brottsbalken ändrades och föreskrifterna om dödsstraff ströks.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Det förekommer inga rapporter om inskränkningar i rörelsefriheten. Landets medborgare kan utan problem resa fritt över entitetsgränserna, till alla landets

delar. Möjligheten att erhålla personliga dokument kan i vissa fall vara praktiskt begränsad. Många medborgare är internflyktingar och möts inte sällan av svårigheter med att få kopior på dokument från sin tidigare bostadsort, som kan ligga i ett område som nu styrs av en annan etnisk grupp. Det svårforcerade administrativa regelverket ger upphov till korruption.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

BiH:s författning, som är en del av det fredsavtal som avslutade kriget 1995, *the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, hädanefter Daytonavtalet, stadgar att Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och dess protokoll är direkt tillämpliga i landet. Dess bestämmelser står över all annan lag. Vidden av dessa åtaganden förefaller dock inte alltid ha uppmärksamats av, eller fått fullt genomslag hos, landets myndigheter, som inte avsätter de resurser som krävs för att lagarna ska kunna efterlevas.

Rättssystemet i BiH är komplicerat eftersom förvaltningen delas mellan stat, entiteter och kantoner, samt därutöver distriktet Brčko. De juridiska systemen i dessa områden är till stor del separata. Det finns dessutom 14 justitieministerier som alla har rätt att utfärda direktiv, vilka inte nödvändigtvis måste vara samstämmiga. Den komplexa konstitutionen medför svårigheter för landets medborgare att utkräva ansvar av staten och den krångliga administrativa strukturen försämrar kraftigt möjligheterna att ge medborgarna samhällelig service och upprätthålla människors rättigheter.

Polisväsendet är tudelat med separata polisstyrkor i de två entiteterna. Därutöver finns en polismyndighet på statlig nivå, *State Investigation Protection Agency* (SIPA), med ansvar för bland annat bekämpning av terrorism och organiserad brottslighet. *European Union Police Mission* (EUPM) är närvarande i landet, och stödjer polisstyrkorna bland annat i kampen mot organiserad brottslighet.

På statlig nivå finns förutom SIPA en statsdomstol, ett justitieministerium, en myndighet för gränskontroll, *State Border Service*, samt myndigheten *High Judicial and Prosecutorial Council* (HJPC). HJPC, som åtnjuter ett visst oberoende från det statliga justitieministeriet, ansvarar för disciplinära åtgärder samt tillsättande och avsättande av domare och åklagare i alla landets 49 domstolar. Inte minst HJPC:s starka roll i rättsväsendet har bidragit till att de politiska partiernas inflytande i den juridiska sfären har minskat. Enligt de flesta bedömare förekommer det ändå att politiska makthavare försöker påverka domstolarnas arbete.

Rättssystemet i BiH är inte bara komplicerat och uppdelat utan även ineffektivt och överbelastat utan ett fungerande regelverk för prioriteringar.

En åtgärd som vidtagits för att effektivisera rättssystemet är så kallad *plea bargain*, där den åtalade kan förhandla om att erkänna i utbyte mot ett lindrigare straff. Den åtalade förhandlar härmed självant bort sin rätt till offentlig rättegång och rätten till överklagande. OSSE har påtalat att mänskliga rättigheter äventyras genom detta förfarande, som tillämpas i ungefär en fjärdedel av alla rättsfall. Bland annat är det inte alltid klart om de åtalade är fullt medvetna om vad deras beslut innebär, särskilt som de inte alltid företräds av advokat. Det finns också fall där personer misstänkta för brott gjort en *plea bargain* innan åtal väckts.

Åtalade personer representeras inte alltid av advokat. Detta gäller särskilt personer som inte har råd att betala för en privat advokat. Enligt en rapport från OSSE informerar domstolarna inte alltid den åtalade om rätt till en advokat, särskilt om de vet att domstolen måste stå för advokatkostnaderna. OSSE noterar också att det förekommer att domstolar inte tillgodoser åtalades begäran om advokat på domstolens bekostnad, även då den åtalade själv inte har råd med en privat advokat.

När rättegångar hålls så genomförs de enligt OSSE i den stora majoriteten av fallen professionellt och med integritet. Det finns inga rapporter om skillnader i mäns och kvinnors tillgång till rättsväsendet. Inom domarkåren är en majoritet kvinnor.

De mänskliga rättigheterna i BiH bevakas av en ombudsmannainstitution, som tidigare var tredelad, med ombudsmän på statlig nivå samt i de båda entiteterna. I enlighet med internationella konventioner ska institutionerna på entitetsnivå integreras med den statliga nivån. Detta var planerat till januari 2007, men har ännu inte trätt i kraft.

7. Straffrihet

Rättssystemet lyckas inte alltid åtala inflytelserika personer inom den organiserade brottsligheten, bland annat eftersom dessa personer utnyttjar inflytande, hot och mutor för att undvika polisutredningar och rättegångar. När rättegångar hålls uppstår i dessa fall problem med vittnen som inte vågar vittna. Det har också visats sig att lokala domstolar, särskilt i Republika Srpska (RS), inte sällan undviker att väcka åtal mot krigsförbrytare och i synnerhet sådana som haft eller alltjämt har stort militärt eller politiskt inflytande. Några sådana personer har också genom åren på oklara grunder blivit frikända av domstolar i RS. Under 2007 skedde även några uppseendeväckande händelser där grova brottslingar, dömda till långa fängelsestraff för krigsbrott och organiserad

brottslighet, kunde avvika från sina respektive anstalter i RS utan till synes några professionella åtgärder från polis och åklagare.

Tidigare har RS inte tillräckligt bidragit till att gripa och överlämna krigsförbrytare åtalade av den Internationella domstolen för krigsförbrytelser i det forna Jugoslavien (ICTY). Även om samarbetet nu rapporterats vara bättre går alltså de internationellt mest eftersökta och under kriget högst uppsatta ledarna, Radovan Karadžić och Ratko Mladić, fria.

Dessa problem i kombinationen med det faktum att inga förundersökningar inletts mot tusentals personer mot vilka det riktats anklagelser om krigsförbrytelser, underminerar allmänhetens förtroende för rättsväsendet i BiH. Offer och anhöriga till offer har bildat grupper som kräver att rättvisa skipas. Framsteg har dock gjorts sedan 2005 då den statliga domstolen påbörjade sin verksamhet. Domstolen hanterar såväl svårare fall av organiserad brottslighet som krigsförbrytelser av personer i ledande ställning. Eftersom tusentals fall av misstänkta krigsförbrytelser behöver utredas är uppgiften emellertid mycket krävande. Rättsväsendet i BiH står inför en enorm uppgift om inte en majoritet av förbrytarna i slutänden ska gå fria från rättegång.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Förenings-, mötes- och församlingsfrihet råder i Bosnien och Hercegovina och ett stort antal sociala, kulturella och politiska organisationer arbetar självständigt utan direkta yttre påtryckningar från regeringsnivå.

Inga rapporter om formell censur av media förekommer. Det finns ett brett sortiment av både elektronisk och tryckt media och BiH har tillfredställande legalt skydd för yttrande- och tryckfrihet. Detta berömdes också när OSSE:s representant för medias frihet, Miklas Harazsiti, besökte BiH i februari 2007 för att utvärdera mediernas situation i landet. Många medier i BiH är dock under politiskt inflytande vilket påverkar deras kvalité och objektiva förhållningssätt. Vissa bedömare menar att utvecklingen är negativ i detta avseende. Media styrs allt mer tydligt av ägarna, som ofta har nära kontakter med politiska företrädare. Hot och trakasserier mot journalister förekommer, i synnerhet vid rapportering om korruption.

Media har ofta utnyttjats av nationalistiska aktörer för att sprida etnisk propaganda. *Communications Regulatory Agency*, CRA, har därför inrättats i syfte att kontrollera tv och radio. CRA ansvarar bland annat för att utfärda medielicenser, övervaka sändningar, samt ta emot klagomål från allmänheten. CRA har även möjlighet att varna och bötfälla medier som inte efterlever kommunikationslagstiftningen som inrättades 2003.

Religionsfrihet är inskriven i BiH:s konstitution. En statslag för erkännande och laglig status för religiösa samfund, ger dessa omfattande rättigheter och legal status. Dock finns inga klara instruktioner för hur denna lag ska tillämpas. Problem finns framförallt på landsbygden där folkgrupper som är i religiös eller kulturell minoritet fortfarande utsätts för diskriminering.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

BiH är en starkt decentraliserad statsbildning. Daytonavtalet kunde avsluta kriget och gav BiH en konstitution där de stridande parterna skulle garanteras långtgående självbestämmande. Nackdelarna med detta system, som bland annat innefattar 14 administrationer på olika nivåer, har visat sig allt tydligare. Beslutsprocessen är ofta krånglig och dyr. Ansvarsfördelningen är inte sällan oklar. De många administrativa nivåernas uppgifter, befogenheter och makt är vitt åtskilda och de olika instanserna har ofta svårt nå överenskommelser, vilket gör det komplicerat och tidskrävande att genomföra nödvändiga reformer. Den krångliga strukturen leder till att mänskliga rättigheter i många fall försummas på grund av förvaltningens ineffektivitet och den försvårar dessutom medborgarnas möjligheten att utkräva ansvar.

Konstitutionen bygger i stort på etnisk i stället för individuell grund. Personer som inte tillhör någon av de tre *konstituerande* folkgrupperna (bosnienmuslimer, bosnienserber och bosnienkroater) kan av den anledningen inte väljas till landets högsta ämbeten.

Enligt konstitutionen ska de tre konstituerande folkgrupperna vara representerade i förhållande till sin andel av befolkningen enligt 1991 års folkräkning i den offentliga sektorn i alla delar av landet. Så är inte fallet. Folkgrupper som är i minoritet sett till kulturell och religiös bakgrund inom de olika områdena i landet är sällan fullt representerade, vilket är en indikation på att diskriminering inom den offentliga sektorn är vanligt förekommande.

Kvinnor är svagt representerade i politiken och samhällslivet i stort. Enligt jämställdhetslagen ska minst 30 procent av "det mindre representerade könet" vara representerat på alla partiets valsedlar i alla val. Kvinnorna hamnar emellertid ofta långt ner på partiernas listor, vilket leder till en grov underrepresentation i alla beslutsfattande politiska församlingar.

Nationalistiska partier har dominerat den politiska arenan före liksom efter Daytonavtalets tillkomst. Deras inflytande över de egna folkgrupperna är stort och har även trängt långt in i ekonomiska och juridiska institutioner. Väljarnas partival har snarare dominerats av kulturell och religiös bakgrund än av politisk övertygelse. Det senaste valet i BiH förrättades i december 2007. Rajko

Kuzmanović valdes till president i RS med övertygande väljarstöd. Valobservatörer från OSSE bedömde att valet levde upp till internationell standard.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Bosnien och Hercegovina är medlem i FN-organet *International Labour Organization* (ILO) och har ratificerat dess centrala konventioner. Medborgarna i BiH får tillgång till de sociala trygghetssystemen genom avgifter som inbetalas av deras arbetsgivare. Den informella ekonomin i landet är dock utbredd. Enligt officiell statistik är 43 procent av den arbetsföra befolkningen arbetslös, men i realiteten, om hänsyn till informell ekonomi tas, uppskattas arbetslösheten vara cirka 20 procent. En konsekvens av detta är att många saknar alla former av trygghetssystem. De som står utanför den formella arbetsmarknaden får inte tillgång till förmåner som hälsovårdsförsäkring, arbetslöshetsförsäkring eller pension och saknar anställningstrygghet, vilket kan utnyttjas av arbetsgivarna.

Många avskedades eller tvingades före och under kriget lämna sina jobb på grund av kulturell eller religiös tillhörighet, och få har blivit återanställda eller fått den kompensation de lagligen har rätt till. Diskriminering på grund av etnisk tillhörighet förekommer alltför ofta inom både offentlig och privat sektor, och gör det särskilt svårt för återvändande minoritetsbefolkningar att få arbete. Minoritetsgrupper utanför de tre konstituerande folkgrupperna är särskilt utsatta. Endast ett par procent av den romiska befolkningen på omkring 80 000-100 000 personer har arbete.

Kvinnor har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Enligt officiell statistik har endast 37 procent av kvinnorna ett arbete. Helsingforskommittén rapporterar att kvinnor också diskrimineras på arbetsmarknaden på grund av faktorer som ålder och graviditet.

Ibland utbetalas inte löner och/eller sociala avgifter, och anställningstryggheten är svag, även på den formella arbetsmarknaden. Arbetsmiljöerna kan ofta vara dåliga eller hälsofarliga utan att åtgärder vidtas. Fackföreningsrörelsen har relativt många medlemmar, men är ändå för svag och splittrad för att avsevärt förändra situationen.

En stor mängd människor som hade anställning på stora statliga företag innan kriget har hamnat i en särskilt svår situation. Officiellt finns många av dessa

företag kvar, och alla som var anställda innan kriget är juridiskt sett fortfarande anställda. I verkligheten har företagen emellertid upphört att existera, och varken löner eller sociala förmåner har utbetalats på årtal. Om de anställda på dessa "spökföretag" tar en annan anställning förlorar de rätten till möjlig kompensation.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovården i landet har knappa resurser. Hälssystemen varierar mellan entiteterna och inom FBiH (Federationen Bosnien och Hercegovina) även mellan de underlydande tio kantonerna. Kvalitén på vården kan variera mycket mellan landets olika delar. I de större städerna är tillgången till sjukvård relativt god. Även inom hälso- och sjukvården förekommer diskriminering baserad på kulturell och religiös tillhörighet, vad gäller tillträdet till och kvaliteten på vården. Till följd av den höga arbetslösheten och den omfattande informella arbetsmarknaden saknar en stor del av befolkningen sjukförsäkring.

Ett problem i FBiH uppkommer om den vård man behöver inte finns i den kanton där man bor. Då måste man söka tillstånd för att få vård i den kanton där vården finns, något som kan vara speciellt problematiskt för landsbygdsbefolkningen. I Republika Srpska ska kostnadsfri vård ges till alla barn upp till 15 års ålder, men detta fungerar dåligt och det är framförallt de barn, vars föräldrar har betalat sjukförsäkring, som får vård.

Enligt *World Health Organisation* (WHO) är korruption vanligt förekommande inom sjukvården. Ju mer man betalar, desto snabbare och bättre vård kan man räkna med. De som inte har råd att betala mutor får ibland dålig vård, eller ingen vård alls. Fattiga människor, som ofta är de som har sämst hälsa, förnekas därför rätten till bästa möjliga vård.

12. Rätten till utbildning

Utbildningsväsendet i BiH lider av många brister vad gäller ledning, pedagogiska metoder, lokaler och kvalifikationssystem och har lite utbyte med forskning och utbildning i övriga Europa. En anledning är att det saknas ett statligt departement och statliga myndigheter inom utbildningsväsendet. I stället regleras utbildningen på entitets- och kantonalt nivå, vilket leder till att både policyinriktning och pedagogiska metoder skiljer sig mellan landets olika delar. Utbildning får knappa resurser från entiteterna och är i hög grad alltjämt etniskt segregat. Steg har dock tagits för att skapa ett multietniskt, modernt utbildningssystem exempelvis genom att lära ut både latinska och kyrilliska

alfabeten i skolorna samt påbörjat arbetet med att ta bort nationalistisk och religiös propaganda ur läroböckerna.

Genomförandet av reformer inom skolväsendet är dock ofta problematisk, då många skolor fortfarande styrs av nationalistiska krafter. Rektorerna är i de flesta fall politiskt tillsatta. Fortfarande existerar, trots internationella påtryckningar, ett femtiotal skolor av slaget "två skolor under ett tak", det vill säga skolor där eleverna hålls etniskt åtskilda trots att undervisningen sker i samma lokaler.

En ramlag för högre utbildning kunde efter flera års diskussioner antas i juli 2007. Lagen tillgodoser, om den genomförs, behörighetskraven för institutionaliserat europeiskt samarbete inom högre utbildning enligt Bologna-processen och Lissabonkonventionen. Skolgång upp till 15-års ålder är obligatorisk i BiH. Eleverna behöver inte betala terminsavgift i offentliga skolor.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den ekonomiska situationen är svår för många människor. 30 procent av befolkningen beräknas befinna sig nära och ytterligare 18 procent under fattigdomsgränsen, vilket innebär att inkomsten understiger cirka 900 SEK per månad. Få människor torde leva under den absoluta fattigdomsgränsen, vilken i BiH beräknas vara 300 SEK per individ och månad. Minoritetsgrupper, arbetslösa eller personer som arbetar i den informella sektorn, sjuka och gamla är särskilt utsatta. Eftersom kvinnor oftare än män saknar formellt arbete (och de sociala förmåner som kommer med ett arbete) är deras levnadssituation generellt sämre än männens.

En konsekvens av den komplicerade konstitutionen är att lagstiftning och administration i de olika delarna av landet inte är harmoniserad. Det leder till ojämlikhet avseende exempelvis tillgång till pensioner, hälsovård och utbildning. Personer som byter bostadsort kan ha särskilt svårt att få tillgång till service och sociala förmåner, vilket drabbar bland annat återvändande flyktingar. Återvändande pensionärer har det särskilt svårt. Pensionerna är generellt låga: 150 euro/månad i både FBiH och RS. Pensionsfonderna i båda entiteterna har begränsade tillgångar och ofta är utbetalningarna ofullständiga.

Den komplicerade och etniskt präglade politiska situationen är också en stark orsak till att BiH inte förmått att vidta nödvändiga reformer för att förbättra ekonomin i landet. Även om skattetrycket i landet är högt, och statens offentliga utgifter uppgår till hälften av landets bruttonationalprodukt är den

samhälleliga servicen låg. En bidragande orsak är de stora kostnaderna för den mycket omfattande administrationen som tynger landet alltsedan krigsslutet.

I UNDPS utvecklingsindex återfinns BiH 2007 på 66:e plats (av 177), just före Albanien och Makedonien, men långt efter både Kroatien och Slovenien.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Genom Daytonavtalet har BiH förbundit sig att tillämpa den internationella konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor. Det finns en myndighet för jämställdhet på statlig nivå, centra för jämställdhet på entitetsnivå, och jämställdhetskommisioner i kantoner och kommuner som ska implementera den jämställdhetslag som finns sedan 2003.

Under 2007 har myndigheten för jämställdhet färdigställt arbetet med en jämställdhetsstrategi och en handlingsplan, *Gender Action Plan (GAP)*, för jämställdhet. Handlingsplanen ska börja gälla 2008. Arbetet med jämställdhet ska inriktas mot problemområden som bristande kvinnlig representation i politiken, våld mot kvinnor och diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden. Kvinnomisshandel och sexuellt våld mot kvinnor är av allt att döma vanligt förekommande men är, liksom sexuella övergrepp som begicks under kriget, fortfarande i hög grad tabubelagda ämnen.

2005 antogs en lag som kriminaliserar våld i hemmet, och sedan dess har antalet anmälningar ökat. Rättsväsendet lagför förövare, men det finns, enligt kvinnoorganisationer, fortfarande många människor, även inom rättsväsendet, som anser att våld och sexuella övergrepp i hemmet är en familjeangelägenhet. Kvinnor som anmäler sina män kan därför hamna i en svår social situation. 2006 rapporterades 1 414 anmälningar om våld mot kvinnor/barn och det resulterade i 264 domar.

Det finns ett antal kvinnoorganisationer som stödjer misshandlade kvinnor med juridisk rådgivning och psykologisk hjälp. Vissa organisationer har även skyddshem för särskilt utsatta kvinnor och barn. Landets offentliga institutioner bidrar endast marginellt till denna verksamhet, som bygger på ideellt arbete och internationell finansiering.

Handel med människor för sexuella syften och tvångsprostitution förekommer och är enligt *International Organization for Migration (IOM)* ett ökande problem.

Utländska kvinnor utsatta för människohandel kommer främst från Moldavien, Rumänien, Ryssland, Ukraina och Vitryssland. I ökad utsträckning tycks även kvinnor från BiH bli offer för människohandel, både inom och utanför BiH. Under 2006 identifierades 71 offer för människohandel, varav 31 inhemska. BiH har under 2007 antagit en reviderad statlig handlingsplan för att bekämpa människohandel.

15. Barnets rättigheter

FN-konventionen om barnets rättigheter införlivades genom Daytonavtalet och är lag i båda entiteter. Frågor om barns rättigheter har dock inte prioritet, trots att barn anses utgöra nära en tredjedel av landets befolkning. Internationella organisationer som Helsingforskommittén och UNICEF menar att det inte finns någon egentlig tillämpning av barnkonventionen i BiH.

Bosniska barn drabbades oerhört svårt av kriget. Mellan 17 000 och 22 000 barn dödades, cirka 52 000 skadades och över 1 800 blev permanent invalidiserade. Många blev föräldralösa eller fick se sina familjer splittras. Enligt UNICEF, inkluderar många bosniska barns verklighet idag etnisk segregation i skolorna, fattigdom, otillräcklig vård och omsorg samt övergrepp, barnarbete, brottslighet, drogmissbruk och prostitution. En huvudorsak till avsaknaden av skydd för barnets rättigheter är bristen på politisk vilja att prioritera skyddet av barnen i kombination med politiska intressen som vidmakthåller etniska skiljelinjer och diskriminering.

Få anmäler våld mot barn i hemmet trots att det enligt enskilda organisationer förekommer i relativt stor omfattning. Det finns även uppgifter om sexuellt utnyttjande av barn inom familjer. Enligt UNICEF:s rapport har 36 procent av barn i åldrarna 2-14 år erfarenhet av fysiskt eller psykiskt våld i hemmet.

Under 2007 första halvår identifierades cirka 30 offer för människohandel. Ungefär hälften av offren var inhemska och av dessa alla utom ett minderåriga flickor. Barn utnyttjas även för arbetskraft och enligt UNICEF:s mätningar har 11 procent som är mellan 5-14 år varit engagerade i något sorts arbete.

Romiska barns situation är speciellt svår. Dessa barn har sällan möjlighet att få utbildning av flera anledningar, till exempel fördomar, avsaknad av identifikationshandlingar m.m.. Tillgången till sjukvård är av samma anledningar väldigt begränsad. 5 000 barn räknades 2005 vara oregistrerade i BiH, varav majoriteten var romer.¹

¹ Sammanfattande observationer av FN:s kommitté för barnets rättigheter efter rapport från BiH om konventionens efterlevnad i landet, september 2005.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

BiH:s konstituerande folk är enligt konstitutionen bosnienmuslimer, bosnienserber, bosnienkroater tillsammans med kategorin övriga, "Others". Sistnämnda kategori är inte definierad. Medborgare som inte tillhör någon av de tre dominerande folkgrupperna har inte samma författningsenliga rättigheter som de. Ett exempel på det demokratiska underskottet och den bristande respekten för de mänskliga rättigheterna är att författningen föreskriver att i valet till landets statschefsfunktion, det roterande trehövdade presidentrådet, ska en bosnienserb väljas från RS, och en bosnienmuslim och en bosnienkroat från FBiH. Detta innebär att det inte är möjligt för "övriga" personer att väljas till ämbetet. En minoritetslag, *The Law on Protection on National Minorities*, som stärker de nationella minoriteternas ställning har antagits, men tillämpningen av denna är bristfällig.

Romerna är den största minoriteten i landet och är socialt, ekonomiskt och politiskt marginaliserade som grupp. Romer diskrimineras inom en rad områden såsom utbildning, arbetsliv, språk, kultur, hälsovård och egendomsrättigheter. 2005 antogs en strategi, *National Strategy for the Roma*, för romers integration av BiH:s regering. Strategin har identifierat fyra nyckelfrågor: sjukvård, utbildning, bostad och arbete. Arbete pågår för att ta fram handlingsplaner och finansiering för dessa områden men BiH får stark kritik av OSSE för att i praktiken inte åstadkomma några framsteg.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Även om homosexualitet är inte kriminaliserad i BiH finns allvarliga brister i respekten för HBT-personers (homosexuella, bisexuella och transpersoner) mänskliga rättigheter. HBT-personer döljer i allmänhet sin sexuella läggning av rädsla för hot och utfrysning. Ett utkast till lag om sexuell likabehandling har tagits fram men lagen har ännu inte antagits av parlamentet. Enligt lagförslaget kan böter mellan 500 och 5 000 euro komma att föreläggas för sexuell diskriminering.

Sedan 2003, då lagen om jämställdhet mellan könen antogs, förbjuds diskriminering vid anställning, och inom flera andra områden, på basis av kön eller sexuell läggning. Lagen tillämpning är emellertid inte tillräcklig för att förhindra faktisk diskriminering. Det finns inget lagligt erkännande av samkönade par. I familjelagen anges att äktenskap är det lagliga samfundet mellan man och kvinna.

Den största icke-statliga organisationen som arbetar för sexuella minoriteters rättigheter, Q, har rapporterat om flera fall av diskriminering av HBT-personer och offentliga smädelser där myndigheterna inte har ingripit.

18. Flyktingars rättigheter

Sedan krigsslutet uppskattas en miljon flyktingar och internflyktingar, av cirka 2,2 miljoner, ha återvänt enligt statistik från FN:s flyktingorgan UNHCR. Av dem som återvänt har 450 000 återvänt till områden där de utgör etnisk minoritet och 550 000 till områden där de utgör majoritet. Det finns fortfarande cirka 120 000 internflyktingar registrerade. Eftersom det inte genomförts någon folkräkning efter kriget råder dock stor osäkerhet om hur många flyktingar som verkligen har återvänt. Många internflyktingar har inte tillgång till grundläggande social trygghet vilket kan bero på ren diskriminering eller problem av teknisk karaktär beroende på den komplexa administrativa strukturen. Exempelvis är det svårt att få pensioner utbetalade över entitetsgränsen. Även om det alltså förekommer rapporter om övergrepp mot minoritetsåtervändande har fysiska säkerheten för återvändare gradvis förbättrats.

En konsekvens av kriget blev att befolkningsgrupperna i hög grad segregeras geografiskt. Enligt uppgifter från Helsingforskommittén så bor exempelvis endast 15 000 kroater i det som idag är Republika Srpska. Före kriget var den kroatiska befolkningen i området 220 000. Vidare anges endast 9 000 av 39 000 serber ha återvänt till Hercegovina.

Av migrationsstatistiken framgår att det råder ett migrationstryck från BiH till EU. Dragningskraften är förhoppningen om att kunna försörja sig genom att hitta arbete i ett EU-land. Den dåliga ekonomiska och sociala situationen gör att många bosnier har svårt att se en framtid i BiH. Det visar bland annat det fortsatta höga antalet ansökningar om uppehålls- och arbetstillstånd samt visum vid EU:s ambassader i Sarajevo.

Den oregelmsiga migrationen till Europa fortsätter. Många migranter reser utan giltiga resehandlingar och smugglas över gränserna. BiH utgör en korsväg i den illegala migrationen mellan öst och väst. Konflikterna i det forna Jugoslavien ledde till att BiH blev en attraktiv väg för smuggling av människor på grund av landets nya gränser gentemot västra Europa. De flesta som smugglas kommer från Kosovo i Serbien samt Albanien. Många av dem som betalat för att smugglas till EU fastnar på vägen i BiH utan egna medel för att ta sig tillbaka till sina hemländer.

BiH har undertecknat 1951 års FN-konvention angående flyktingars rättsliga ställning och 1967 års FN-protokoll angående flyktingars rättsliga ställning. Asyllagstiftningen i BiH ligger generellt i linje med internationella principer och EU:s miniminivåer såsom *non refoulement*-principen samt tillgång till asyl-proceduren för de som söker asyl. Antalet asylsökanden i BiH är lågt och myndigheterna fattar i genomsnitt beslut inom fyra månader.

19. Funktionshindrades rättigheter

Kriget medförde att andelen funktionshindrade i landet ökade drastiskt. Deras situation är ofta mycket svår. Bristen på fullgod sjukhusvård och rehabilitering är stor. Minst 100 000 funktionshindrande bedöms vara helt beroende av bidrag och regelbunden omsorg. Antalet medborgare med mentala funktionshinder, framför allt orsakade av krigstrauman, kan enligt vissa experter vara så högt som en miljon.

Handikappanpassningen i BiH är inte tillfredsställande och problematiken ges liten uppmärksamhet. Krigsinvalidier är dock relativt välorganiserade och en för politikerna viktig lobbygrupp, vilket har medfört att deras sociala förmåner är långt högre än förmåner till andra funktionshindrade. I FBiH utbetalas exempelvis, enligt Helsingforskommittén, invaliditetsersättning till krigsveteraner motsvarande 7 200 SEK, medan ersättningen till andra funktionshindrade inte överstiger 500 SEK.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns ett tämligen rikt utbud av icke-statliga organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter i BiH. Vissa av dessa organisationer är inriktade på att ta emot klagomål från medborgare och erbjuda dem juridisk hjälp. Andra är främst inriktade på att rapportera om respekten för mänskliga rättigheter och utkräva ansvar från myndigheter. Helsingforskommittéerna för FBiH respektive RS gör årliga rapporter om mänskliga rättigheter i landet, och det gör även *Balkan Human Rights Network*.

Många av de enskilda organisationerna ger utbildning i mänskliga rättigheter. De deltar också i lagstiftningsarbete. Vissa organisationer är särskilt inriktade på att försöka skapa kontaktytor mellan medborgare och politiker. Det förekommer sålunda samarbete mellan enskilda organisationer och myndigheterna, men relationen präglas ofta av konflikt snarare än konstruktiv dialog. En

anledning till detta är att BiH är en ny demokrati, där det civila samhället ännu inte funnit sin roll i samhällsdebatten.

De enskilda organisationerna har byggt upp olika typer av "centra" för mänskliga rättigheter. På dessa centra kan medborgare exempelvis erhålla rådgivning och rättshjälp vad gäller ärenden med koppling till exempelvis ägande- eller besittningsrätten, och erhålla olika slags dokument från den andra entiteten. Flera kvinnoorganisationer erbjuder juridisk rådgivning till kvinnor som utsatts för våld i hemmet. Några av dessa organisationer driver också skyddshem för kvinnor och/eller skyddshem för kvinnliga offer för människohandel.

De flesta organisationer för mänskliga rättigheter tillåts bedriva sin verksamhet relativt fritt. Det är tämligen omständligt att registrera en lokal enskild organisation, men det finns få uppgifter om utpräglade myndighetstrakasserier. Det civila samhället i RS arbetar ibland under svåra förhållanden, och utsätts för hot och trakasserier från enskilda individer.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

I BiH finns en omfattande fältnärvaro av flera internationella organisationer för övervakning och rapportering om mänskliga rättigheter. Den Höge Representantens kontor, OSSE, Europarådet och flera nationella organisationer för mänskliga rättigheter är involverade. Dessa bedriver omfattande utbildning i mänskliga rättigheter i hela landet.

Sverige ger genom Sida ett betydande stöd till de bosniska enskilda organisationernas arbete för mänskliga rättigheter. Detta stöd genomförs av Svenska Helsingforskommittén, Olof Palmes Internationella Center och Kvinna till Kvinna. Vidare är rättssektorn ett prioriterat område för Sveriges utvecklingssamarbete med BiH och stöd har givits till landets statsdomstol, som bland annat har hand om rättegångar mot krigsförbrytare. Stöd kommer också att ges till *International Commission for Missing Persons* som hanterar DNA-identifiering av offer från Srebrenica och andra krigsbrott. Nyligen har beslut fattats om stöd till modernisering av administrationen vid alla BiH:s domstolar, vilket förväntas öka effektiviteten och förbättra rättsskyddet. Sverige bidrar också till arbetet mot människohandel och till ett projekt med syfte att förbättra romernas bostadssituation. Sida stöder även *Centre for Investigative Reporting* som arbetar aktivt med att avslöja maktmissbruk och korruption.